

Anmeldelser og litteraturnyt

Ved seminarieadjunkt, cand. mag. Sune Fredslund Andersen, dr. Gerd Callesen, professor H. P. Clausen, stud. mag. Lars Dybdahl, overarkivar, dr. phil. Vagn Dybdahl, arkivar, cand. mag. Ib Gejl arkivar, cand. mag. Finn H. Lauridsen, amanuensis, cand. mag. Niels Lund, cand. mag. J. P. Noack, afdelingsleder, lektor, cand. scient. pol. Mogens N. Pedersen, professor, dr. phil. Ole Karup Pedersen og arkivar, dr. phil. Anne Riising.

Aksel E. Christensen: Vikingetidens Danmark. Paa oldhistorisk baggrund. (Gyldendal, København 1969). 308 s. + 1 kort.

På baggrund af den stadige strøm af bøger om vikingetiden, som denne periodes dyrkere har velsignet hinanden med i det sidste årti, der er jo kommet én omtrent hvert år og i indværende år allerede to, kan det måske nok undre én og anden, når en anmelder indleder med at slå fast, at der er et påtrængende behov for netop en bog om vikingetidens Danmark. Men man skal ikke arbejde ret meget med vikingerne ude omkring, før man føleligt savner viden om deres hjemlige baggrund, f. eks. om den danske kongemagt og dens muligheder for at påvirke eller selv tage initiativ til vikingetog, om landets opdyrkning, institutioner, befolkningen og dens sociale lagdeling. Der foreligger et meget spredt kildemateriale, som uden vanskelighed lader sig tage til indtægt for forskellige hypoteser, og det ville være særdeles velkomment, hvis nogen ville tage sig af at skaffe forskningen lidt fastere grund under fødderne end den hidtil har haft.

Man må straks konstatere, at AEC ikke har holdt sig så strengt til sit emne, som det kunne fortjene. Det er i virkeligheden blevet fortrængt til bogens sidste trediedel, mens hovedpar-

ten af pladsen er viet en rigelig omfattende behandling af den oldhistoriske – C. J. Thomsen og Worsaae i salig erindring – baggrund, og af en for emnet ikke strengt nødvendig behandling af vikingernes togter, kolonisering og handel i øst og vest, fra Grønland til Samarkand.

Bogen er i sin oprindelse en forelæsningsrække, som forf. holdt ved Københavns universitet i 1963/64, og dette forhold er bestemmende for dens anlæg: den er ikke nogen almen fremstilling af vikingetidens historie, men en løbende problemdiskussion. Og der bliver virkelig taget fat. Det er i hvert fald tilhørernes egen skyld, hvis de ikke har fattet interesse for periodens problemer, og en anmelder kan have vanskeligt ved at styre sig og lade være med at springe ind i alle problemerne. Det er en af bogens væsentligste kvaliteter, at den således ægger til fordybelse i emnet, og man kan på baggrund af den kun dårligt undlade at undre sig en smule over, at forelæsningsformen er blevet så suspekt som den er i dagens universitetspædagogik.

AEC indleder med at opridse arkæologiens udvikling i Danmark og med en omtale af de hidtidige synteser af forhistorien, oldhistorien, eller hvad man nu vil, og han slår fast, at selv om det er umuligt for en faghistoriker at drive primær oldtidsforskning, kan han ikke lade den lange,

kun ved arkæologisk materiale belyste, fortid ude af sit interessefelt. Han må ud fra sine egne problemstillinger søge at aflokke de arkæologiske kilder svar, idet han bygger på arkæologernes resultater. Arkæologien placeres altså for så vidt som en historisk hjælpevidenskab, der stiller et velordnet materiale til rådighed for historikerne. Spørgsmålet er vel imidlertid, om nogen historiker kan forsvare at bygge på et materiale, som han ikke er i stand til at øve kritik overfor? – Må han ikke nødvendigvis kende så meget til arkæologisk metode og arbejdsmåde, at han selvstændigt kan vurdere de forelagte resultater, tolkninger og hypoteser, før han lader dem indgå i sine egne problemstillinger? – Så vidt kan man godt nå uden selv at svinge spaden eller pensle sand af små potteskår.

Herpå følger et afsnit om Danmark og danerne, hvor vi får fastslået, at der eksisterede et dansk rige før Harald Blåtands, nemlig Gudfreds, og får dissekeret overleveringen om danernes indvandring; de forskellige forsøg på ad sagnhistorisk, filologisk eller sågar antropologisk vej at påvise denne indvandring og gøre rede for danernes oprindelse forkastes meget overbevisende. I afsnittet om oldtidsbebyggelsen stilles først det i sammenhængen fundamentale spørgsmål, nemlig: »Hvorledes var bosættelsen på kong Gudfreds tid? Og hvor langt går denne bebyggelse . . . tilbage i tiden?« – Svaret på disse spørgsmål søges ved en undersøgelse af de foreliggende arkæologiske og filologiske vidnesbyrd, huse, marker og stednavne. Ved gravninger i hustomter fra middelalderen er det ikke lykkedes at finde kontinuitet i bebyggelsen længere tilbage end til det 11. århundrede, og de yngste hustomter fra oldtiden stammer fra romersk jernalder.

Fra den mellemliggende periode kender man ingen gårde, og da der tydeligvis er sket et brud i udviklingen, idet den middelalderlige gårdtype ikke kan afledes af jernaldertypen, giver det arkæologiske fundmateriale ikke noget vidnesbyrd om landsby eller bondebeboelse på kong Gudfreds tid. Omtrent den samme problemstilling gør sig gældende over for marktyperne, hvor det drejer sig om at datere og forklare overgangen fra ældre jernalders digevoldingsagre til middelalderens højryggede agre. AEC diskuterer mulighederne for de to ager-typers funktionelle sammenhæng med henholdsvis ard og hjulplov og finder, at efter Tømmerby-plovens datering til det 16. århundrede er der påny intet, der taler mod Arups gamle, stærkt debatterede plovteori. Der anføres imidlertid heller ikke meget for den, blot det at man finder ardspor til ind i yngre jernalder, og at man ikke hidtil fra nogen oldtidsperiode har fundet spor af muldfjældsploven. Spørgsmålet er, om man bør søge at løse dette problem alene på så spinkelt et hjemligt materiale, om man ikke nødsages til at inddrage større områder i sine overvejelser. I England f. eks. har man sat den tunge plov i forbindelse med germanernes indvandring, men det er nu godtgjort, at den er anvendt allerede i romersk tid af kelterne.

Det bebyggelseshistoriske tomrum mellem ældre jernalder og middelalderen må udfyldes ved hjælp af stednavnene. Der gives en kort oversigt over materialet, der efter endelserne deles i tre kronologiske grupper: før-vikingetid, vikingetid og efter-vikingetid, foruden kortetyperne, der placeres før før-vikingetidsnavnene. Eksistensen af den første af disse grupper godtgør uimodsigeligt, »at den middelalderlige landsbybebyggelse må

føres tilbage til tiden forud for Gudfred«. Herpå åbnes påny problemet om arkæologien kan datere landsbynavnene, og de nyere bidrag til denne forskning nævnes, Therkel Mathiassens undersøgelser af Vestjylland og Nordvestsjælland og Erling Albrechtsens af Fyn. Læseren har ret vanskeligt ved i dette afsnit at skelne mellem, hvad der er præsentation af disse forskeres opfattelse og resultater, og hvad der er forf.s egen stilling. Således hedder det om de ældste typer af sammensatte navne, at »det næsten fuldstændige sammenfald af landsbyerne på -um (88 %) og -ing (93 %) med de kortlagte bygder fra ældre jernalder taler stærkt for, at de må dateres til århundrederne omkring Kristi fødsel« (s. 50), og om navnene på -by og -borg, at »alt i alt tyder materialet på en datering til Ældre jernalder eller senere« (ibid.). S. 52 hedder det, at »landsbyer af ældste endelsestyper kan udmærket stamme fra nye anlæg i Ældre jernalder«, men når man når konklusionen hedder det: »Stednavneforskningen gør det muligt at antage, at vore ældste nuværende landsbyer er opstået som *afløser* af de landsbyer, som arkæologerne har afdækket fra Ældre jernalder« (s. 58) – AEC har altså i virkeligheden ikke akcepteret de resultater, som Mathiassen og Albrechtsen har fremlagt, men man savner i teksten en motivering herfor; læseren lades lidt i stikken. Der kunne i og for sig gives mange gode grunde, Anders Bjerrum har givet nogle i indledningen til Maribo Amts Stednavne, og det er lidt ærgerligt, at AEC ikke har benyttet lejligheden til at gøre disse problemer til genstand for en metodisk behandling. Han indleder med en lidt ironisk bemærkning om Andreas M. Hansens første forsøg på statistisk-topografisk stednavnedatering, men de citerede undersøgelser

adskiller sig egentlig kun ved deres omfang og grundighed fra denne; de bygger på den samme principielle betragtning, og den er ikke uden problematik.

Bortset fra selve det faktum, at en del af vore nuværende landsbyer er anlagt før vikingetiden, viser problemerne omkring landsbygrundlæggelsen og omkring de ændringer, der skete mellem ældre jernalder og middelalder, sig således vanskelige at komme på nært hold i kilderne. En ting mener AEC dog at finde godt gjort, nemlig at den regulerede landsby må have eksisteret allerede på Gudfreds tid. Argumenterne herfor hentes hos Bengt Holmberg, der i sin disputats om *Tomt och toft som appellativ och ortsnamnselement* bestemmer dette ords betydning som noget tilpasset, ordnet, reguleret, og hævder, at når man navngav landsbyer med dette ord, ville man derved udtrykke toftens regulerende funktion i forhold til ageren, den funktion, der i landskabslovene udtrykkes med vendingen »Toft er agers moder«. Endvidere i det forhold, at man i England i det 13. århundrede træffer ordet *byrrelagh*, hvilket anses at involvere, at »landsbyen som organiseret (dyrknings-)fællesskab under betegnelsen by maa være overført til vikingesættelserne i Danelagen, og at den antagelig er jævngammel med grundlæggelsen af de danske landsbyer med endelsen -by«. Anvendelsen af begge disse stednavnelementer dateres til vikingetiden; når AEC mener, at de må have været produktive også forud for vikingetiden, er det mere ønsketænkning end en bindende slutning. Kronologien er dog alligevel uangribelig, men til gengæld bør man nok nære nogen betænkning ved den anførte forekomst af *byrrelagh*. Fire århundreder er et langt spring i over-

leveringen, også selv om ordets form gør det mindre sandsynligt, at det skulle være dannet i England; både *by* og *lagh* optoges dog som låneord i engelsk, så udelukket er det ikke. Det er også betænkeligt, at ordet må afledes af en rekonstrueret form, »af en dansk form *byarlagh*, der tidligt må være forsvundet herhjemme«. Dansk landsbystyre har jo overhovedet sat sig mistænkelig få spor i det middelalderlige kildemateriale. I samme forbindelse skal anføres, at bebyggelsesgeografen Sölve Göransson i 1958 og 1961 i et par artikler i *Geografiska Annaler* fremsatte den velargumenterede opfattelse, at den regulerede landsby tværtimod at være ført fra Danmark til England i forbindelse med vikingernes bosættelse, synes at være ført den modsatte vej henimod vikingetidens slutning, og at denne opfattelse har fundet tilslutning i Frits Hastrups disputats fra 1964, *Danske landsbytyper*. Om denne opfattelse kan holde, skal ikke søges afgjort her, men det havde været interessant at få den inddraget i den foreliggende problemstilling, og det tør vel siges at være en mangel, at Hastrups disputats må savnes i bibliografien.

Efter et afsnit om oldtidens kvægtavl og agerbrug følger så en gennemgang af samfundets institutioner, landsbyen, slægten, gildet, tinget etc. Her bringes på flere punkter nyt og på alle punkter en velgørende klarhed over, hvad kilderne kan bruges til. Særligt bør nok analysen af herred, syssel og bygd fremhæves, hvor det klart demonstreres, at trods al den talmystik, der i tidens løb er ophobet omkring herredet, så lader dettes eksistens i vikingetiden sig ikke påvise. Denne erkendelse er væsentlig også i forbindelse med vurderingen af visse institutioner i Danelagen; således kan

wapentake-inddelingen og wapentake-tingene herefter ikke med nogen mening afledes af herrederne og deres ting. Om syslet også kan forvises fra vikingetiden er mindre sikkert, men det forekommer mest sandsynligt. Vikingetidens og oldtidens institution, som er blevet afløst af herreder og sysler, må istedet være den selvgroede bygd med sit bygdeting, der afholdtes på målhøjene.

Behandlingen af de religiøse forhold er ret kortfattet og koncentreret om gudedyrkelsens samfundsmæssige implikationer, kultstederne og kultens organisation. Indholdet af den hedenske gudetro afstår AEC fra at behandle: »det må overlades til den sammenlignende religionshistorie at finde vej gennem det overleverede vildnis af gudemyter«. Det skal ikke bebrejdes ham – på den anden side ville lidt historisk kildekritik ikke skade i Dumézils, de Vries's og Turville-Petre's selskab.

Det oldhistoriske afsnit afsluttes med en gennemgang af kulturforbindelser og handelsveje, hvor det påvises, at Danmark i tiden forud for vikingetiden havde livligere forbindelser med både det sydlige og vestlige udland end hidtil antaget. Kun et par detaljer skal her tages op. I sin store monografi om førromersk jernalder i Syd- og Sønderjylland fra 1961 gjorde C. J. Becker op med den gamle tanke, at kelterne skulle have dannet en barriere mellem Norden og Middelhavskulturen, idet han påviste, at isoleringen af Nordeuropa var fuldt mærkbar 200 år før kelternes ekspansion satte ind. AEC har benyttet dette arbejde, men tilskriver alligevel fremdeles de keltiske folkeslag en »adskillende eller i hvert fald meget hæmmende barriere i forhold til Middelhavskulturen«. Hvis man idag vil fastholde Sune Lindqvists keltiske

hansa helt eller delvis, må man gen-drive Beckers argumentation.

I behandlingen af friserne og deres rolle i kulturformidlingen fortsætter AEC sin argumentation fra artiklen *Birka uden frisere* i *Handels- og Søfartsmuseets årbog 1966*. Det forekommer stadig lidt uretfærdigt at gøre Poul Enemark til eksponent for den ældre friseropfatelse, som AEC så energisk bekæmper. Enemark har givet et par oversigter over friserproblemerne, hvor han bringer orden i en ellers ret så uoverskuelig mængde bidrag, men ikke selv tager nogen stilling. I det hele kan det vel blive vanskeligt idag at finde nogen handelshistoriker, som ikke koncentrerer sig om selve handelen, varer og veje, men har opgivet at afgøre, om den bares af frisere eller andre.

Man kan i samme forbindelse diskutere AEC's tolkning (s. 110) af det sted i *Vita Ansgarii* kap. 7, hvor der berettes om Ansgars og Harald Klaks rejse fra Ingelheim 'ad confinia danorum'. Det var ikke rart for Ansgar og hans ledsager Autbert at rejse i selskab med de upolerede krigere i Haralds følge, der endnu ganske manglede erfaring i den rette omgang med Guds tjenere. De to munke var derfor glade, da ærkebisp Hadebald i Köln overlod selskabet et skib med to kahytter, hvoraf de fik den ene for sig selv, mens kongen foretrak den anden frem for sit eget skib. »Cum gravi itaque difficultate hanc suscipientes peregrinationem, pervenerunt Coloniam«, fortæller Ansgars levned. I Köln trådte ærkebispens så hjælpende til, og rejsen fortsatte: »Inde egressi, per Dorstatum et vicinia fresonum transeuntes, ad confinia pervenerunt danorum«. I vistnok alle andre oversættelser af teksten end P. A. Fengers fra 1863 er dette tolket således, at Harald og munkene i ær-

kebispens skib forlod Köln og via Dorestad og de frisiske egne nåede til den danske grænse (som Harald ikke kunne overskride), mens P. A. Fenger og nu AEC tolker det sådan, at da man nåede Dorestad, steg man i land og fortsatte rejsen landværts. For anm. at se er der intet i teksten, der kan retfærdiggøre denne tolkning. Der står ganske vist ikke udtrykkeligt, at man også sejlede fra Dorestad og gennem de frisiske egne – det ville vel i så fald sige ad den velkendte vej inden om de frisiske øer – der står blot, at de rejsende kom til Köln, hvor de fik overladt et mere komfortabelt fartøj, og da de havde forladt denne by (inde egressi), så nåede de, idet de passerede Dorestad og Frisland, til Danmarks grænser. Denne formulering kan dog næppe læses anderledes, end at man sejlede hele vejen. Hvis endelig ærkebispens skib kun duede til flodsejlad og end ikke kunne klare turen inden om øerne, havde Ansgar og Autbert vel snarere end at gå i land i Dorestad måttet bide i det sure æble og vende tilbage til et af Haralds skibe og for resten af vejen påny døje det øvrige selskabs upolerede optræden. For man kan vel ikke tænke sig, at de daner, som var kommet sejlene til kejseren i Ingelheim, på hjemvejen heller ikke kunne sejle længere end til Dorestad?

AEC har stillet sig en overordentlig krævende opgave ved at ville give en så grundig behandling af perioden forud for vikingetiden, og mange gange imponeres man af hans brede orientering i og beherskelse af det arkæologiske materiale og arkæologiens problemstillinger. Helt undgår man imidlertid ikke at bemærke, at han ikke er på hjemmebane og ikke er helt ajour med arkæologernes visse- lig ofte skiftende anskuelser. Det er mindre væsentligt, men alligevel be-

tegnende, at han benytter de gamle periodebetegnelser Dyssetid, Jættestuetid og Keltisk jernalder, som arkæologerne har forvist fra fagets terminologi, idet det er erkendt, at dysser, jættestuer og keltisk prægede oldsager kun er karakteristiske for mindre afsnit af de perioder, som nu nok så tørt betegnes Tidlig neolitikum, Mellemneolitikum og Førromersk jernalder. Mere betydningsfuldt er det, at problemstillingen omkring forholdet mellem tragtbægerkultur og enkeltgravs- (eller stridsøkse- eller bådøkse- eller snorekeramisk) kultur og omkring overgangen fra stenalder til bronzealder er blevet så kompliceret med Matts P. Malmers disputats, C. J. Beckers stendyngegrave og meget andet, at man nu ikke længere tør hævde det førhen så sikre, at enkeltgravskulturen betegner et indvandrede herrefolk og slet ikke tør tage udgangspunkt i Johs. Brøndsteds syntese af oldtidshistorien, der iøvrigt ved sine indre kvaliteter ikke netop skulle friste en historiker af fag. Det er sjældent at se historieskrivning på så ensidigt et kildemateriale, som Brøndsted har præsteret om senneolitikum og ældre bronzealder.

Det er nok en uoverkommelig opgave for en historiker med andre interesser og forpligtelser at følge med i et fremmed fags problematik. Man får det indtryk, at AEC nok løbende har kunnet holde sig orienteret om nye fund og erkendelser, men ikke har haft tid til at integrere dem i gamle problemstillinger og om fornødent formulere helt nye.

Helt på hjemmebane er forf. derimod, når vi når selve vikingetiden. Behandlingen heraf indledes med en oversigt over litteratur og problemstilling, hvor det fremhæves, at det er meget længe siden en historiker har taget sig på at give en syntese af vi-

kingetiden. Den har i lang tid stort set været overladt til arkæologer og filologer. Det fremgår klart, at AEC ikke har meget tilovers for den mest diskuterede vikingebog fra det sidste årti, Peter H. Sawyer's *The Age of the Vikings* fra 1962. Han kaldes ensidig, subjektiv, og frakendes evnen til at skelne mellem væsentligt og uvæsentligt, og for at føje spot til skade udnævnes han til arkæolog. Det er ikke retfærdigt, hverken over for Sawyer eller over for arkæologerne. I forbindelse med en klar redegørelse for kildegrundlaget præciseres de punkter, hvorpå en moderne syntese af vikingetiden må adskille sig fra den gammeldags opfattelse, ifølge hvilken Norden i vikingetiden fremtrådte primitivt i de fleste henseender og udadtil kun gjorde sig bemærket ved røverfærd og erobring. Den sidste menneskealders fund af handelsbyer som Birka, Hedeby og Kaupang, af borge som Trelleborg, Fyrkat etc., resultaterne af bearbejdelsen af møntfundene, samt skibsfundene i Norge og ikke mindst i Roskilde fjord gør tilsammen, at vikingetiden må opfattes på en helt anden måde end tidligere: »Man maa siden Trelleborgenes fremkomst indrømme, at nordboerne har besiddet en langt højere teknisk kultur og en fastere organisation end hidtil antaget; ... man maa ogsaa regne med omfattende produktiv virksomhed som handel og haandværk«. – »Vikingetiden maa snarest opfattes som en velstandsperiode, en virkelig storhedstid i Nordens historie, hvor man ikke var henvist til at leve i periferien af kulturomraadet, men hvor man havde faaet en central placering i kulturformidlingen mellem øst og vest«. Det er således omtrent, hvad enhver, der kender forf.s artikel *Mellem vikingetid og Valdemars-tid* i *Historisk Tidsskrift* 12. II vil

vente, og man kan være helt enig i, at disse faktorer må spille en væsentlig rolle i en nutidig syntese af vikingetiden. På den anden side synes det nødvendigt at indvende, at det ikke er helt retfærdigt over for alt, hvad der er fremkommet siden Arup, at tage så gammelt et standpunkt som udgangspunkt for en ny syntese.

Af den derpå følgende gennemgang af vikingetidens problemer skal kun enkelte ting tages op. I afsnittet om vikingebosættelserne, hvor fortrinsvis forholdene i England diskuteres, tager AEC stilling for den traditionelle opfattelse, at det foreliggende materiale tvinger os til at slutte, at der er foregået en meget omfattende dansk kolonisering og bekæmper med megen energi Sawyer og hans nedvurdering af materialets beviskraft. På mange punkter i dette problemkompleks er Sawyer jo særdeles angribelig, og ved sin egen polemiske facon inviterer han ligefrem til at blive taget ved vingebenet; han er selv ude om det, når hans modstandere forbi-ser hans væsentligere argumenter til fordel for de mindre betydningsfulde, og det er som om AEC ikke rigtig får de kildekritisk afgørende ting hos ham frem, men koncentrerer sig om de mest oplagte urimeligheder. Sawyer's centrale argument mod f. eks. gruppen af stednavne på -by er jo, at da de først er overleveret i Domesday Book fra 1086, og da englænderne begyndte at bruge danske personnavne og tilmed optog ordet *by* som låneord i deres sprog, så kan vi dels ikke datere disse stednavne inden for en periode på 200 år, ikke afgøre, hvilke der stammer fra det 9. århundrede, dels ikke være sikre på, at de alle skyldes danskere. Sawyer afviser det forsøg, som navneforskere har gjort, på ved hjælp af de anvendte personnavne at datere

disse stednavne tidligt efter dansker-nes indvandring. Deres argument er det, at da en stor del af disse navne ikke genfindes i 1086, må de tidligt være gået af brug, altså høre hjemme i selve bosættelsesperioden. Sawyer's modargument er, at Domesday Book dels ikke giver noget fuldstændigt billede af, hvad der anvendtes af personnavne i England i 1086, dels ikke kan afgøre, på hvilket tidspunkt mellem 876 (Halvdans deling af Northumbria) og 1086 navnene sidst er anvendt. Denne argumentation tager AEC ikke op til gendrivelse, gentager blot det traditionelle standpunkt.

Også med hensyn til de frie bønder i Østengland, *socemanni* og *liberi homines*, gentages det gængse argument, at det geografiske sammenfald mellem dem og de nordiske stednavne knytter fribønderne så fast til den nordiske bosættelse, at de kan anvendes som mål på denne. AEC påpeger, hvorledes høje procenter af *socemanni* og navne på -by optræder sammen i Lincolnshire, Leicestershire og Nottinghamshire, mens begge dele savnes i grevskaberne syd for Watling Street. »Det er tal, der taler«, udbryder han. Vist er det, men hvad siger de? – For anm. at se beviser de ikke fribøndernes danske herkomst; de antyder en sammenhæng mellem de to fænomener, men siger intet om denne sammenhængs nærmere beskaffenhed. Mange forhold gør det tvivlsomt at anse de frie bønder for vikingehærens direkte efterkommere, som Stenton gør og med ham AEC foruden flere andre. Når frie bønder således savnes i Yorkshire, hvor der er mange danske stednavne, har Stenton forklaret det med Vilhelm Erobrerens gentagne straffeekspeditioner mod dette grevskab, som forårsagede store øde områder, men F. W. Brooks har vist, at de øde

områder ikke falder sammen med Vilhelms ruter og altså må forklares på anden vis. Der findes også *socemanni* i grevskaber fjernt fra danske stednavne, således Kent og Staffordshire. Det turde være altfor billigt, når Stenton, selv om antallet i 1086 var ringe, fejer dem af bordet som undtagelsen, der bekræfter reglen. De fælder den i virkeligheden.

Lægger vi for en stund Sawyer's indvendinger til side og antager, at landsbyer med danske navne er anlagt af danske kolonister, må vi vente at finde disses efterkommere knyttet til de danske stednavne; hvis *socemanni* skal anses for danskere, må de med andre ord forventes i overvejende grad at bo i de »danske« landsbyer. Det gør de imidlertid ikke. R. H. C. Davis har for East Anglias vedkommende vist, hvorledes den nette overensstemmelse i procent viger, når man forlader grevskabet som enhed og går ned på et mere lokalt plan; så findes de danske stednavne et sted, bondefriheden et andet. Det samme gør sig gældende i Lincolnshire; her må man blot på grund af den jævne fordeling af stednavne over hele grevskabet gå ned på endnu mindre enheder. Anm. har undersøgt tre wapentakes og fundet, at *socemanni* ikke viser nogen forkærlighed for de »danske« landsbyer. I Louthesk wapentake bor således i otte landsbyer med dansk navn 163 *socemanni*, 40 *villani* og 20 *bordarii*, i tre landsbyer med skandinaviserede navne henholdsvis 66, 23 og 8 af disse kategorier, i én landsby med hybridt navn 6 *villani* og 3 *bordarii* og i sytten landsbyer med engelsk navn 316 *socemanni*, 186 *villani* og 39 *bordarii*. *Socemanni* udgør 62,5 % i dette wapentake. I Bolingbroke, der er et af de frieste wapentakes, udgør de 71,3 %; her er 318 *socemanni* fordelt på tretten

»danske« landsbyer, 236 på syv »engelske«. I Winnibriggs udgør de kun 38,1 %. De er således i mindretal, hvad der muligvis kunne være en ekstra grund for danskerne til at koncentrere sig i de danske landsbyer. Her bor imidlertid 58 i syv »danske« landsbyer, 125 (evt. 202) i ti »engelske«. Det forekommer på denne baggrund givet, at den traditionelle forklaring på det grove geografiske sammenfald mellem danske stednavne og frie bønder må afløses af en mere sammensat, enten den så skal hentes i økonomiske faktorer eller viser sig betinget af Domesday Books beskaffenhed.

En nyhed, en meget væsentlig og velkommen nyhed, i en vikingetidshistorie er det afsnit, hvor samfundsstrukturen søges belyst ved runcindskrifterne. Der er meget betydelige tekstkritiske og kildekritiske problemer forbundet med en bearbejdelse af dette materiale; dem får vi gennemgået grundigt og derefter gives nogle antydninger af, hvad materialet kan bruges til. Det udtømmes ikke, men her er for eventuelle lysthavende peget på et væsentligt område, som det givetvis vil lønne sig at investere et større arbejde i. Det kan forøvrigt i forbindelse med omtalen af bryden nævnes, at ordet nu er konstateret, eller genindført, i endnu en indskrift foruden Randbøl-stenen (DR 40), nemlig på den for Arup så skæbnesvangre Sønder Vinge 2 sten (DR 83). I Wimmers læsning var den rejst af *Tovi Bryde*, men det forkastedes af Lis Jacobsen og Erik Moltke i Danmarks Runcindskrifter; der gengives indskriftens begyndelse således: *xu (þi) ???* rejste denne sten ... I sine *Runestudier* fra 1968 når Niels Åge Nielsen imidlertid nu det resultat efter fornyet undersøgelse af stenen, at de tre spørgsmålstejn kan erstattes med

ordet *bryde*, således at indskriften nu, idet det første ord tolkes som personnavnet *Øþi*, begynder således: *Øþi bryde rejste denne sten . . .*

Kort før færdiggørelsen af manuskriptet rantes forfatteren af sygdom, således at det afsluttende arbejde i noget omfang måtte lægges i andres hænder. Uden at klandre disse kan man formentlig skrive det på den konto, at bogen er behæftet med en del fejl, hvoraf en del antagelig havde kunnet undgås, hvis forf. selv, der jo alene ved, hvor sligt er fornødent, havde kunnet foretage en afsluttende kontrol af f. eks. kildecitaterne i sit manuskript. Her skal blot anføres nogle ting, som kan vildlede bogens benyttere. Side 139 hedder det om Egbert, at »han formåede ikke at afløse Mercia som faktisk *rex Bretwalda*«. Når denne titel står kursiveret, får man det indtryk, at den er hentet ud af en kilde, men det er ikke tilfældet. Den findes for det første ikke i nogen kilde, her betegnes herskerne enten på latin eller på oldengelsk, ikke på begge sprog samtidig. For det andet kunne et rige, Mercia, aldrig betegnes som *rex* eller *Bretwalda*, det kunne kun en person, en konge. *Bretwalda* var en titel, som anvendtes om de konger, der foruden herredømmet i deres eget rige udøvede et ikke nærmere defineret overherredømme over de øvrige riger og konger syd for Humberen, og den gives på latin ved *rex Britannia* eller ved *imperator*, magten ved *imperium*. – Side 153 anføres, at den oldengelske krønike skulle have årsskifte 1.9. »i fortsættelse af Beda«. Datoen skal være 24.9., idet Beda fulgte bedansk indiktion, ikke græsk. – Side 179 anføres, at Cuerdale-fundet indeholdt over 1800 mønter præget i East Anglia »fortrinsvis af de nævnte Guthrum-Æthelstantyper«. Der var i

den bevarede del af Cuerdale-fundet 24 Guthrum-mønter, de øvrige østangelske mønter (1815) var de såkaldte mindemønter for Sct. Eadmund. – Side 224 anføres om dateringsproblemerne ved Danevirke: »Det har hidtil været omstridt, hvorvidt Gudfred byggede Kovirke eller den ældste Hovedvold; en nylig foretaget datering efter C14-metoden taler for den første mulighed (Vilh. la Cour)«. Det skal være for den sidste mulighed, altså *Hovedvolden*, idet prøven viste, at Hovedvolden måtte være opført ca. 800, således at la Cour har fået endnu et argument for det, han altid har hævdet. Forøvrigt er den pågældende C14-prøve udtaget under så lidt tillidvækkende omstændigheder, at man næppe kan lægge nogen vægt på den. – Side 261 og 272 betegnes Knud den Stores første kone Ælfgifu som den »northumbriske«. Hun kaldes normalt Ælfgifu af Northampton, selv om hendes far Ælfhelm, der myrdedes 1006, var ealdorman i Northumbria.

Bogen afsluttes af en bibliografi og et personregister udarbejdet af henholdsvis Nanna Damsholt og A. K. Gade Kristensen. Bibliografien er meget omfattende og yder udmærket vejledning i emnet, selv om dens opdeling i to hovedafsnit og en mængde underafsnit gør den lidt overskuelig. Denne opstilling hænger sammen med, at bibliografien skal træde i stedet for det noteapparat, som bogen savner. Man savner enkelte ting, som nævnes i bogens tekst. Således anføres f. eks. ingen udgave af Æthelweards krønike, som nævnes et par gange. Det irriterer et par gange at finde tidskriftartikler anført uden titel, pudsig er det til gengæld at få Saga-Book of the Viking Society udstyret med den fornemme undertitel *Proceedings of the British Academy*.

Niels Lund